

2. Τα δικαιώματα του παιδιού και το δικαίωμα στην εκπαίδευση⁹

Τα δικαιώματα του παιδιού προστατεύονται διεξοδικά από ένα ευρύ σύνολο από διεθνή και περιφερειακά όργανα που καλύπτουν τα ανθρώπινα δικαιώματα, το ανθρωπιστικό και προσφυγικό δίκαιο. Τα παιδιά επωφελούνται από τα δικαιώματα που περιέχονται στο ευρύτερο διεθνές δίκαιο. Επιπλέον, έχει δημιουργηθεί ένας αριθμός εξειδικευμένων μέσων για να χορηγεί πρόσθετη προστασία στα παιδιά λόγω των ιδιαίτερα τρωτών σημείων τους και της σημασίας που αυτά έχουν για την κοινωνία στο σύνολό της για τη διασφάλιση της υγιούς ανάπτυξης και της ενεργού συμμετοχής των νέων μελών της.

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου («η Σύμβαση») περιλαμβάνει πολλές διατάξεις για την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού, όπως για παράδειγμα το Πρωτόκολλο 1, Άρθρο 2, το «δικαίωμα στην εκπαίδευση». Ωστόσο, το κύριο πλαίσιο για τα δικαιώματα του παιδιού αποτελεί η Σύμβαση του 1989 των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού (CRC). Αυτή ήταν η πρώτη σύμβαση που αφορούσε ειδικά τα δικαιώματα του παιδιού και σημαντική στροφή στον τρόπο σκέψης προς μια «προσέγγιση βασισμένη στα δικαιώματα», η οποία καθιστά τις κυβερνήσεις νομικά υπεύθυνες για την αποτυχία να ανταποκριθούν στις ανάγκες των παιδιών. Η CRC δημιούργησε μια νέα αντίληψη για τα παιδιά ως φορείς δικαιωμάτων και υποχρεώσεων κατάλληλων για την ηλικία τους κι όχι ως ιδιοκτησία των γονέων τους ή ανήμπορους αποδέκτες φιλανθρωπίας.

Τα δικαιώματα του παιδιού καλύπτουν κάθε πτυχή της ζωής των παιδιών και των εφήβων και μπορούν να κατανεμηθούν στις παρακάτω κύριες κατηγορίες:

- δικαιώματα επιβίωσης: το δικαίωμα στη ζωή και την ικανοποίηση των βασικών αναγκών (για παράδειγμα, επαρκές επίπεδο διαβίωσης, στέγη, διατροφή, ιατρική περίθαλψη),
- δικαιώματα ανάπτυξης: δικαιώματα που επιτρέπουν στα παιδιά να εκμεταλλευτούν στο έπακρο τις δυνατότητές τους (για παράδειγμα εκπαίδευση, παιχνίδι και αναψυχή, πολιτιστικές δραστηριότητες, πρόσβαση σε πληροφορίες και ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας),
- δικαιώματα συμμετοχής: δικαιώματα που επιτρέπουν στα παιδιά και τους έφηβους να έχουν ενεργό ρόλο στις κοινότητές τους (για παράδειγμα, η ελευθερία να εκφράζουν τη γνώμη τους, να έχουν λόγο σε ζητήματα που αφορούν τη ζωή τους, να εντάσσονται σε ομίλους),
- δικαιώματα προστασίας: δικαιώματα που είναι απαραίτητα για την ασφάλεια των παιδιών και των εφήβων από κάθε μορφή κακοποίησης, εγκαταλείψης και εκμετάλλευσης (για παράδειγμα, ειδική μέριμνα για παιδιά πρόσφυγες και προστασία από τη συμμετοχή σε ένοπλες συγκρούσεις, την παιδική εργασία, τη σεξουαλική εκμετάλλευση, τα βασανιστήρια και τη χρήση ναρκωτικών).

Η εκπαίδευση θεωρείται τόσο ανθρώπινο δικαίωμα όσο και απαραίτητο μέσο για την επίτευξη άλλων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ένα εκπαιδευτικό σύστημα που περιλαμβάνει μια προσέγγιση βασισμένη στα δικαιώματα θα είναι σε καλύτερη θέση να εκπληρώσει τη βασική αποστολή του για την εξασφάλιση υψηλής ποιότητας εκπαίδευσης για όλους.

Το Άρθρο26 της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (UDHR) ορίζει:

- (1) Καθένας έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση. Η εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται δωρεάν, τουλάχιστον στη στοιχειώδη και βασική βαθμίδα της. Η στοιχειώδης εκπαίδευση είναι υποχρεωτική. Η τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση πρέπει να εξασφαλίζεται για όλους. Η πρόσβαση στην ανώτατη παιδεία πρέπει να είναι ανοικτή σε όλους, υπό ίσους όρους, ανάλογα με τις ικανότητες τους.
- (2) Η εκπαίδευση πρέπει να αποβλέπει στην πλήρη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας και στην ενίσχυση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιακών ελευθεριών. Πρέπει να προάγει την κατανόηση, την ανεκτικότητα και τη φιλία ανάμεσα σε όλα τα έθνη και σε όλες τις φυλές και τις θρησκευτικές ομάδες, και να ευνοεί την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων των Ηνωμένων Εθνών για τη διατήρηση της ειρήνης.

9. Συγγραφέας: Felisa Tibbitts (2009). Remarks of Felisa Tibbitts, prepared for the Council of Europe's Evaluation Conference of the European Year of Citizenship through Education, 27-28 April 2006, Sinaia, Romania.

(3) Οι γονείς έχουν, κατά προτεραιότητα, το δικαίωμα να επιλέγουν το είδος της παιδείας που θα δοθεί στα παιδιά τους.

Ως επέκταση ορισμένων ιδεών που πρωτοεμφανίστηκαν στην Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, το Άρθρο28 της Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού ορίζει την εκπαίδευση ως δικαίωμα και το Άρθρο 29 αναφέρει πως η εκπαίδευση πρέπει να βοηθάει το παιδί στην ανάπτυξη της «... προσωπικότητας του παιδιού και στην πληρέστερη δυνατή ανάπτυξη των χαρισμάτων του και των σωματικών και πνευματικών ικανοτήτων του».¹⁰

Τόσο η CRC όσο και η UDHR αναγνωρίζουν πως ένας από τους σκοπούς της εκπαίδευσης είναι η καλλιέργεια του σεβασμού για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες. Βέβαια, για να κατανοήσει κανείς πραγματικά και να πρωθήσει τα ανθρώπινα δικαιώματα, πρέπει να τα βιώσει σε σχέση με τους άλλους. Αυτό σημαίνει πως δεν πρέπει κανείς μόνο να μαθαίνει σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα, αλλά να ζει επίσης μέσα σε αυτά και μέσω αυτών. Έτσι μια εκπαιδευτική προσέγγιση που βασίζεται στα ανθρώπινα δικαιώματα (human rights-based approach, εφεξής HRBA) περιλαμβάνει την ευκαιρία να μάθει και να ασκήσει ο μαθητής στην τάξη τις αξίες και το πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα σχολεία που αντικατοπτρίζουν στην πράξη τα δικαιώματα του παιδιού επικεντρώνονται στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια των παιδιών.

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση πρέπει να το ασκούν και να το απολαμβάνουν όλοι – ανεξάρτητα από προσωπικές ικανότητές, φυλή, εθνική καταγωγή, θρησκεία, υπηκοότητα, φύλο, σεξουαλικές προτιμήσεις, κοινωνική τάξη, ή οποιοδήποτε άλλο στοιχείο ταυτότητας. Επιπλέον, μια τέτοια εκπαίδευση - όπως ορίζεται από την CRC - πρέπει να είναι δομημένη κατά τρόπο που να σέβεται την αξιοπρέπεια και τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα των μαθητών.

Μια βασική αρχή που έχει κεντρική σημασία τόσο για τα δικαιώματα του ανθρώπου όσο και για την HRBA είναι η αρχή της μη διάκρισης. Στον τομέα της εκπαίδευσης οι επιπτώσεις είναι πολλαπλές, συμπεριλαμβανομένης της ισότιμης πρόσβασης σε ποιοτική εκπαίδευση, με ιδιαίτερη προσοχή στις ευάλωτες ή περιθωριοποιημένες ομάδες.

Η πρωτοβουλία Σχολεία Φιλικά προς το Παιδί της UNESCO και η HRBA (εκπαιδευτική προσέγγιση που βασίζεται στα ανθρώπινα δικαιώματα) θέλουν να εφαρμόσουν τη CRC μέσα στην εκπαίδευση και μέσω αυτής. Για να μπορέσουμε να χρησιμοποιήσουμε την HRBA χρειάζεται να γνωρίζουμε περισσότερα για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα του παιδιού, καθώς και τις επιπτώσεις στην εκπαιδευτική σκέψη, το σχεδιασμό και την αξιολόγηση. Μας αναγκάζει να θέσουμε ερωτήματα όπως:

- Ποιοι δεν λαμβάνουν εκπαίδευση; Πού βρίσκονται, και γιατί αποκλείονται;
- Ποιος πρέπει να κάνει τι για να προστατεύσει, πρωθήσει και εκπληρώσει το δικαίωμα για εκπαίδευση;
- Ποιανού ικανότητα, και σε τι, χρειάζεται να αναπτυχθεί για να εξασφαλιστεί το δικαίωμα στην εκπαίδευση;
- Ποιος πρέπει να κάνει τι για να εξασφαλιστεί αυτό το δικαίωμα και πως μπορούν συνεργασίες να βοηθήσουν σε αυτή τη διαδικασία;

Αρχή 1. Ρητές σχέσεις με τα δικαιώματα

Ερωτήματα για εμάς: Συνδέονται ρητά οι εκπαιδευτικές μας προσπάθειες με τα ανθρώπινα δικαιώματα; Περιλαμβάνουν αυτές οι προσπάθειες το πλήρες φάσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων; Τα ανθρώπινα δικαιώματα που έχουν διερευνηθεί σε βάθος συνδέονται με τις ανάγκες και τα ζητήματα στις κοινότητές μας, ή μπορούν να γίνουν τέτοιες συνδέσεις; Είμαστε πρόθυμοι να προχωρήσουμε πέρα από την προσωπική μας «ζώνη άνεσης» για να συνδέσουμε την εργασία μας με τις αξίες των ανθρωπίνων

10. Για το δικαίωμα στην εκπαίδευση γίνεται αναφορά σε πολυάριθμα κείμενα των Ηνωμένων Εθνών και σε άλλα περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένου του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (Άρθρο 14) και της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Άρθρα 28 και 29). Άλλες βασικές διακηρύξεις, γενικές παραπρήσεις και κείμενα έχουν κάνει εκτενές αναφορές στο δικαίωμα στην εκπαίδευση, όπως η Παγκόσμια Διακήρυξη για την Εκπαίδευση για Όλους (World Declaration on Education for All) (Άρθρα I, III, IV, VI, VII), το Πλαίσιο Δράσης του Ντακάρ (Dakar Framework for Action), και η Εκπαίδευση για Όλους (Education for All).

δικαιωμάτων;

Αρχή 2. Λογοδοσία

Όσοι από εμάς είναι εκπρόσωποι της κυβέρνησης ή εργάζονται για το κράτος θεωρούμε τους εαυτούς μας υπεύθυνους για τη διασφάλιση της εκπαίδευσης για τα ανθρώπινα δικαιώματα; Με ποιους τρόπους είμαστε υπόλογοι; Πώς μπορούν τα παιδιά και οι κηδεμόνες τους να διασφαλίσουν τέτοιου είδους λογοδοσία;

Αρχή 3. Ενδυνάμωση και συμμετοχή

Ας σκεφτούμε για μια στιγμή εκείνους για τους οποίους αισθανόμαστε υπεύθυνοι όσον αφορά τη διασφάλιση της εκπαίδευσης για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Έχουμε ενσωματώσει τις ιδέες όλων αυτών που επηρεάζονται από τις πολιτικές και τις δραστηριότητές μας; Ποιοι είναι απόντες κατά τη διάρκεια συνεδριάσεων λήψης αποφάσεων, και οι οποίοι έχουν συμφέροντα στην κουβέντα μας; Αν δεν βρίσκονται εδώ, ή δεν συμμετέχουν στις συζητήσεις, πως μπορούμε να τους βάλουμε στην κουβέντα μας; Πώς μπορούμε να διευκολύνουμε τις απόψεις τους σχετικά με το πότε, πώς, ποιος και τι, σε σχέση με την εκπαίδευση για τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα;

Αρχή 4. Απαγόρευση των διακρίσεων και προσοχή στις ευάλωτες ομάδες

Τέλος, και σε σχέση με το τελευταίο σημείο, ποιες είναι οι ομάδες που είναι λιγότερο πιθανό αυτή τη στιγμή να επωφεληθούν από εκπαιδευτικά μας προγράμματα, και πώς μπορούμε να βοηθήσουμε για να εξασφαλιστεί η συμμετοχή τους; Ακριβώς οι ομάδες των οποίων τα ανθρώπινα δικαιώματα καταπατούνται καθημερινά - οι περιθωριοποιημένοι, οι ευάλωτοι, όσοι υφίστανται διακρίσεις –είναι αυτοί που θα αφεληθούν περισσότερο από τις εκπαιδευτικές μας προσπάθειες. Πώς μπορούμε να τους εντοπίσουμε, να τους προσεγγίσουμε, και να δημιουργήσουμε εκπαιδευτικά προγράμματα που να είναι πραγματικά σημαντικά γι' αυτούς;